CASP. BARTHOLINI

ENCHIRIDION ETHICVM:

SEU

EPITOME

PHILOSOPHIÆ MORALIS.

Præcepta breviter & dilucidè, methodóque novâ & facili explicata exhibens

Pro angustâ tyronum memoriâ.

OXONII,

Apud GVILIELMVM TVRNER.

M. DC. XXXIII.

Sereniſſimi & Potentiſſimi
Regis DANIÆ, *&c.*

DN. CHRISTIANI IV. FILIO, ILLVSTRISSIMO PRINCIPI AC *Domino.*

DN.

HVLDERICO

Hæredi Norvegiæ, Duci Sleſvici, Holſatiæ, Stormariæ, & Ditmarſiæ, &c.

Hanc virtutem coronam humillimo ſtudio conſecrat

CASP. BARTHOL.

PROEMIVM
DE DEFINITIONE & DIVISIONE ETHICES.

ETHICA est habitus mentis activus hominem informans virtutibus (*vel bonis moribus*,) secundum rectæ rationis normam, ad consequendam civilem felicitatem.

Definitum Græcis à moribus nomen cepit, unde et Latinis Philosophia morum, pars nempe Philosophiæ practicæ et civilis communior, cujus principia dedit & fundamenta, atque in genere boni, cujuscunque vitæ generis aut status sit, describit officium: reliquæ duæ philosophiæ practicæ partes specialiores sunt. Politica enim Reipub. Oeconomica domum & familiam gubernat.

Definitio causis constat omnibus. Eam tamen ἀκρίβειαν in practicæ philosophiæ tractatione non reperies quam ostentant disciplinæ Theoreticæ. Ideò respectu certitudinis demonstrativæ, atque etiam objecti, theorica Philosophia est præstantior; Practica verò præstantior est respectu usûs in vita communi.

Genus (quo forma Ethicæ insinuatur) est habitus mentis activus, *vel* prudentia *quæ Aristoteli* est habitus cum recta ratione activus, *in iis laborans, quæ virtutes attinent & vitia, quæque in consultationem cadunt. Est enim disciplina operatrix, non autem* ποιητικὴ *seu factiva, ars dicta, ob causas in Enchiridio Logico de genere Logico adductas. Ergò* πρακτικὴ *seu activa. Quod si formam Ethicæ cum nonnullis in methodo quæras; est hæc analytica, progrediens à fine vel finis notione ad media eo ducentia: nam in operatricibus disciplinis ultimum in cognitione est primum in opere, & vice versa. Vide Enchir. Log. part. prop. c. 8. de methodo & Ianitores Logicos Ian. 1. qu. 162. & seq.*

Ma

Materia in qua, seu subjectum operationis est homo quatenus beabilis (ut loquuntur) *vel beari potest summo bono civili; & ut libere agit, bonisque moribus excoli potest. Specialius hoc objectum aggrediuntur alii, dum appetitum vel voluntatem informandam incolant: nos voluntatem ponimus, ut infrà docebitur.*

Materia circa quam, seu objectum sunt actiones humanæ liberæ ordinatæ ad finem, *hoc est quatenus per eas viri boni reddimur. Intellige actiones voluntarias, quæ fieri possunt, hoc vel alio modo, his vel aliis circumstantiis, &c. Hinc inscriptio hujus disciplinæ est de moribus,* Mores *autem* sunt humanæ actiones certo modo formatæ.

Efficiens est norma rectæ rationis. *Hinc differt Ethica à Theologia informante quidem hominem, ejusque actiones, at non secundum nostræ rationis tenorem, sed legum divinarum præscriptum. Ethica itaque addiscenda, non ut per eam Christianus, sed Philosophus evadas: quamvis & Theologo futuro*

sit utiliſſima, ut in virtutum definitionibus & diviſionibus, &c. Interim differunt virtutes Ethicæ & Chriſtianæ. 1. *Subjecto. Hæ non ſunt niſi in piis & regeneratis; Illæ in omnibus eſſe poſſunt, etiam Ethnicis.* 2. *Modo acquirendi. Hæ à Deo infundantur modo ſupernaturali & gratuito: illæ crebris exercitiis generantur, ut alii naturales habitus.* 3. *Fine. Illarum eſt magis in externa diſciplina ſitus: harum internus, gloria Dei & interna cordis erga Deum obedientia.*

Finis Ethicæ internus eſt hominem *bonis moribus ſeu* virtutibus informare. *Externus eſt felicitas ſeu beatitudo politica, id eſt,* ſummum bonum civile.

Dividitur Ethica in partem communem & propriam.

Pars communis; *ſeu generalis* eſt quæ de *fine Ethicæ,* ſummo *hominis* bono *videl.* agit: *εὐδαιμονολογία illa pars nonnullis dicitur.* Nos *verò* in *parte* communi de *omnibus* quatuor cauſis virtutum agemus. 1. *De fine, videlicet ſummo bono civili.* 2. *De efficiente,*

actio-

ctionibus humanis, & principiis. 3. De materia vel objecto, virtutum nimirum affectibus. 4. De forma virtutis, adeoq; de iis quæ definitionem & divisionem virtutis genericè considerata attinet.

Pars propria de virtutibus ordine agit, *ideò* ἀρετολογία *dicta.*

Quam universam doctrinam Ethicam nemo accuratiùs ex veteribus conscriptam nobis reliquit, quàm mundi miraculum illud, Aristoteles operibus pluribus, qui recenset Laertiis; quorum tamen non nisi quatuor ad nos pervenêre: De virtutibus Libellus, magnorum moralium libri 2. Ethicorum Eudemiorum 7. & Nicomachicorum 10. Atque hi postremi absolutiores sunt.

PARTIS COMMUNIS CAPVT PRIMVM.

De ſummo bono civili, ſeu beatitudine politica.

FELICITAS *ſeu beatitudo civilis, eſt operatio animæ rationalis ſecundum virtutem optimam & perfectiſſimam in vita perfecta.*

Dari aliquem ultimum actionum humanarum finem, hoc eſt, ſummum bonum (finis enim habet rationem boni, & vice verſâ cùm nihil appetamus niſi bonum, vel verum vel apparens) patet, cùm proceſſus cauſarum itémque humani appetitus aliàs daretur in infinitum.

Definitum eſt *felicitas* vel beatitudo, quæ etiam ſummũ bonum dicitur: & hîc inquiritur politicum; non Theologicũ, quod eſt ipſe Deus.

Genus eſt *operatio* vel actio (ad quam homo creatus, nec ad otium,) ſed non quævis, ut non vegetantis vel ſentientis *animæ*, ſed *rationalis* homini proprię (incipit differentia definitionis) unde dependet principaliter, cùm aliàs ad totum hominem beatitudo pertineat.

Dicitur *ſecundum virtutem* (intellige omnes virtutes vel quamcunque in ſummo gradu conſtitutam) *optimam & perfectiſſimam*; quia felicitas cujus fundamentum virtus, actio eſt optima & perfectiſſima.

Dicitur

Dicitur *vita perfecta*, quæ requirit 1. ætatis naturæ judicium confirmatum, quod in pueris non est. 2. Temporis diuturnitatem; nam una actio non efficit hominem bonum & beatum, sed multæ aliquot annorũ cum virtutis habitu.

Summum ergò bonum vel felicitas, cùm sit aliquid hominis, *consistit in actione virtutis* ex habitu promanante, quia 1. illa soli homini competit. 2. Est stabilis & permanens. 3. Propter se expetitur. Dicuntur autem beati qui faciunt secundum virtutem quoties opus est, & commodè fieri potest (neque enim liberalis est, qui ubique pecuniam erogat, nec fortis qui semper gladium stringit) nec quiescit vir bonus ignaviæ causa, sed ut alacriùs ad officium redeat: immò virtute utitur aut erga seipsum, aut erga alios.

Non itaque summum bonum est *voluptas* impura & inhonesta, ut volunt Epicuri de grege porci: (animi namque voluptatem ex virtutum actione prodientem, tanquam signum beatitudinis subsequens, ut habet Philosophus, admittimus) Est enim 1. Belluis communis. 2. Non diuturna. 3. Corrumpit potiùs hominem quàm perficit. 4. Inde nemo denominatur bonus, nedum summè bonus.

Nec *honor*. Hic enim 1. non propter se, sed propter virtutem expetitur. 2. Est in honorantis tanquam agentis potestate, opinione & voluntate; à qua cùm dependeat, inconstans est.

Nec *divitiæ*: quia 1. non propter se, sed usum expetuntur. 2. Malè iis uti possumus. 3. Sunt

damnoſæ, periculoſæ, inconſtantes, nonnunquam malè partæ, ob id Ariſtoteli violentæ dictæ.

Nec *contemplatio* communis *ideæ* omnium bonorum: etenim practicum quærimus bonum.

Adjuncta vel accidentia *ſummi boni* faciunt non ad eſſentiam, ſed exiſtentiam, ſplendorem & ornatum; ita ut ſublata felicitatem labefactent, non tollant; faciuntque ad felicitatem non ut eſt actio immanens, ad habentem relata, ſed ut eſt tranſiens, requirens externa bona ceu organa, quibus virtutum actiones commodiùs exerceat. Ut ſunt corporis ſanitas, robur, arma, (quæ requiruntur ad actiones fortitudinis) opes (ad liberalitatis) quæ nervi ſunt rerum gerendarum; Amici, honeſti nempe, quibus cum converſandum, & ſine quibus virtutis uſus non eſt illuſtris.

Concomitantia ſunt: Bona fama, ſeu honeſta aliorum de nobis propter virtutem opinio: Bona conſcientia, hoc eſt, jucundus & pacatus animi ſtatus, quæ rectè facta comitatur.

Caput II.

De Voluptate.

Ethici omninò eſt agere de voluptate, hocque præſertim in loco. Nam 1. Voluptas eſt in numero bonorum, quem finem Ethicus conſiderat. 2. Ethicorum maximæ ſemper fuerunt de voluptate controverſiæ. 3. Cum ſummo bono voluptas

voluptas conjuncta eſt, tanquam ſignum, accidens inſeparabile & finis ulterior perfectæ operationis. Hinc Ariſtoteli.

Voluptas eſt perfectæ operationis ſubſequens ſignum. Vel: ſignum perfectionis operationum benè adminiſtratarum ab animalibus potentia objectum aliquod optimum benè & proportionaliter percipiente.

Atque ita generalius definitur voluptas, ut non ſoli homini, ſed animalibus etiam aliis competat. Specialior redditur; operationis & potentiæ ad animam rationalem reſtrictione.

Genus voluptatis rectè Ariſtoteles negat eſſe motum; hic enim imperfectus eſt, voluptas autem ex actione virtutum proveniens perfecta. Eſt modus potiùs operationis, vel cum Ariſtotele, *ſignum perfectæ operationis*, ſicut corporis venuſtas eſt ſignum ſanitatis & florentis ætatis; aliquando latiùs Philoſopho ipſa operatio.

Efficiens eſt objectum aliquod conveniens, inque ſuo genere optimum, &c. Senſus tantùm, ut in brutis, vel intellectus, ut in homine; unde voluptas vel eſt corporis, vel animi. E contra doloris cauſa eſt objectum improportionatum, inconveniens vel diſſentaneum, ut videre eſt in Exercitat. noſtris Philoſ. & Medicis, Exerc. 8. Problem. 3.

Subjectum voluptatis in genere eſt animal, in ſpecie voluptatis animi eſt *homo*.

Finis & boni rationem quodammodo obtinet voluptas; eſt enim affectio quaſi quædam ſummi boni inſeparabilis; neque enim vivit vir

bonus & felix abſque voluptate. Unde Philoſophi omnes vitam beatam jucundam cenſent. Non ergò omnis voluptas mala.

Dividitur voluptas 1. *Vt* alia ſit *animi*, alia *corporis*. Illa animum: hæc corpus afficit & ſenſus noſtros, ſatisfaciens naturæ neceſſitati vel in converſatione individui, ut in cibo & potu; vel ſpeciei, ut in venere &c. Eſt autem voluptas corporis vel ex viſu, vel auditu, olfactu, guſtu, vel tactu.

2. Aliæ ſunt *communes*; ut homini & brutis ex cibo, potu, &c. Aliæ *propriæ*, ut uni animalium generi, vel certis individuis humanis. Hinc trahit ſua quemque voluptas. Et alii aliis delectantur.

Sunt autem *animi voluptates præſtantiores quàm corporis*. 1. Ob ſubjectum præſtantius. 2. Quia diuturniores. 3. Nunquam habent adjunctum dolorem. 4. Non poſſunt in exceſſu peccare; uti nec virtus. Plerique tamen magis expetunt corporis voluptates; Nam 1. hæ pluribus notæ. 2. Et nobiſcum quaſi enutritæ, atque ab utero ſuſceptæ: 3. Magis afficiunt ſenſus; plerique verò ſenſibus grata ſectantur. 4. Sine iis ſpeciei aut individui non eſt conſervatio. Atque ſi moderatus earum uſus eſt, prout recta præſcribit ratio, non ſunt ſimpliciter malæ. Oppoſitum verò, dolores videlicet ſunt mali & moleſti, ſaltem quatenus homines ab honeſtis actionibus abſtrahunt.

CAPUT

Caput III.

De actionibus humanis earumque requisitis & principiis.

HActenus de fine virtutum ejusq; signo. *Efficientes* causæ *virtutum* moralium *sunt actiones humanæ* voluntariæ crebræ, ut infrà docebitur, quę à voluntate proficiscuntur tanquam primo principio, & virtutis præcedunt habitum; quæ verò eundem sequuntur, oriuntur immediatè ab habitu, hoc est, voluntate habitu præditâ; mediatè verò à voluntate. Interim eiusdem speciei sunt actiones habitum virtutis præcedentes & sequentes, cùm differant tantùm secundum perfectum & imperfectum, & conveniant in fine (bono honesto) extremis (excessu & defectu) objecto & recta ratione.

Adjuncta verò actionum humanarum in genere quinque sunt Philosopho in Ethicis: *Spontaneum, invitum, voluntas, consultatio, electio.* Sic distinctiùs.

Actio alia *est voluntaria*, alia *invita*.

Voluntaria est, quando principium actionis est in ipso agēte singulas actionis circumstantias sciente. *Ejus* tria *requisita* sunt: *voluntas, consultatio, electio*, quibus includuntur alia. Voluntas præsupponit rei cognitionem, & ne bonum fucatum pro vero appetat, deliberatione opus est: quâ factâ, cùm certi aliquid concluditur, dicitur Decretum (quod in consultatione includitur) Electionem verò, hoc est,

quando

quando voluntas ſibi certi quid propoſuit agendum, ſequitur ipſa actio.

Spontaneum differt à voluntario, ut generale à ſpeciali. Hoc enim ſoli homini; illud brutis tribuitur, imò & plantis & inanimatis etiam à Poëtis & Oratoribus.

Requiſita enumerata nonnulli principia *actionum humanarum* (ex quibus virtus creetur) ſalutant. Sed ſufficit unum *principium proximum & principale*, nimirum libera in agendo voluntas, vel *liberum arbitrium*: (hoc mentis normam, ad quod ſe conformat, ſupponit) humanæ enim actiones dicuntur, non niſi quæ in hominis libera ſunt poteſtate.

Actio invita eſt cujus principium aliunde provenit. Eſtque violenta vel imprudens. Violenta eſt cujus cauſa externa eſt & potens. Eſtq; *vel abſolutè* violenta, *vel* ſecundum quid, ut ſit quaſi *mixtum* & media inter voluntariam & invitam, quando nimirum res per ſe mala eligenda non videtur, reſpectu tamen circumſtantiarum bona & eligenda putatur; ut cùm mercator naufragium metuens in mare procelloſum merces tuendæ vitæ gratiâ ejicit.

Ex hac Philoſophi diſtinctione actionis in voluntariam, invitam & mediam, diſcrimen conſtituunt inter velle, nolle, & non velle.

Imprudens eſt, cùm agens 1. agit per ignorantiam circumſtantiarum. 2. Et animo ſimplici fraudis expers. 3. Poſt delictum cognitum ducitur pœnitentiâ. Atque actio talis meretur veniam & excuſationem, cùm fiat per ignorantiâ.

Sed

Sed ſciendum hic. 1. Non idem eſſe *per ignorantiam agere, & eſſe ignorantem. Illud* dicitur: cum ignorantia ſimpliciter eſt cauſa princeps totius actionis, adeò ut niſi adeſſet, agens non ageret. Ut ſi Grœnlandus aliquis vim vini ignorans nimio potu vini inebriaretur. Et ita agens veniâ dignus eſt. *Hoc:* quando ignorantia non eſt cauſa princeps malæ actionis, ſed aliud quod ignorantiam induxit. Ut ſi quis ebrius committat furtum, homicidium, &c. quæ ſobrius fortè non patraſſet. Hæc actio non meretur excuſationem, cùm agens ignorantiam ſponte per nimium potum accerſiverit.

II. Aliam eſſe ignorantiam juris ſeu univerſalem, *aliam facti* ſeu particularem, vel rerum ſingularium.

Illa eſt cùm quis ignorat, quod jure ſcire debebat, ut quid juſtum vel injuſtum, eligendum vel fugiendum, quæ leges hujus vel illius loci. Hic agens excuſatione haud eſt dignus, ſed punitur ac ſi ſciens peccaſſet.

Hæc (quæ veniam meretur) eſt cum ignorantur circumſtantiæ quædam ſingulares facti, quæ ante actionem prævideri aut præcaveri non potuerunt; omnes verò ſimul ignorari, niſi agens inſanus eſſet. Suntque Philoſopho 8 Finis, rei ipſius quæ agitur, perſonæ, objecti, loci, temporis, inſtrumenti, modi agendi.

Conſultatio ſeu deliberatio *eſt mediorum diligens inveſtigatio*, per quæ in agendo ad finem propoſitum pervenitur.

Hujus objectum ergò non eſt finis, ſed media

ad fi-

ad finem ordinata, in negotiis 1. dubiis & incertis. 2. Quæ noſtrâ interſunt. 3. In noſtra poteſtate quæ ſunt.

Ante conſultationem vel circa principium præconcipiendus finis certus, inque conſilium adhibendi viri boni, prudentes, amici.

In conſultatione ipſa vel circa medium; quærenda media ad finem ducentia, videndúmque multis an paucis opus ſit; An ſint licita, facilia, quæ meliora: an ſoli rem expedire queamus, an aſſumendi ſocii: qui amici ſint & fideles.

Circa finem conſultationis videndum an negotium ita perfici queat, vel non. Si non: maturè deſiſtendum. Si poteſt: maturè res aggrediendæ; ne periculum ſit in mora. Interim & nimia feſtinatio fugienda, unde illud: feſtina lentè.

Electio eſt appetitio præmeditata eorum quæ à nobis fieri poſſunt. Vel ut Ariſtoteles: Spontaneum prius deliberatum. Sumitur hîc electio non pro cupiditate, quæ etiam brutis competit, & circa jucundum vel moleſtum verſatur, non circa honeſtum vel inhoneſtum, utile vel inutile, nec pro quovis appetitu: ita enim & finis & media obiecta ſunt electionis. Hîc verò electio eſt mediorum tantùm, non finis; inſtar deliberationis qua cum indiſſolubiliter cohæret. Hinc Ariſtoteli electio à voluntate diſtinguitur, quod illa ſit mediorum, hæc finis.

Differt à conſultatione electio. 1. Subiecto: illa eſt magis facultatis cognoſcentis; hæc appetentis. 2. Obiecto: illa eſt rerum incertarum & dubia-

dubiarum, hæc certarum, ob precedentem consultationem. 3. Ideo tempore illa præcedit, hæc sequitur.

Voluntas est boni vel veri vel apparentis cum ratione appetitio. Objectum ergò est bonum;

Liberum arbitrium est modus, quo voluntas aliquid pro placito vult, vel non vult, secundum intellectus judicium.

Est ergò aliquid voluntatis (quæ intellectus judicium semper præsupponit) & jus quidem notus, cùm hoc modo, nempè liberè, voluntas aliquid appetat.

Liberum hîc intellige, quod in utramque partem inclinare potest; Arbitrium, pro voluntatis placito.

Esse autem voluntatem nostram liberam in externis & civilibus negotiis (de spiritualibus enim hîc alienum quærere) certum est. 1. Experientiâ. Nam possumus varia agere vel non agere. 2. Ex mundi perfectione, quæ continet non tantum res necessarias, sed etiam eas in quibus libertas est & contingentia. 3. Quia libertas est modus voluntatis inseparabilis, quam qui tollit, ipsam tollit voluntatem, adeoque ipsam naturam humanam. 4. Aliàs frustra essent leges, monitiones, objurgationes preces, propositum, deliberatio, institutio, præmiorum & pœnarum distributio, &c.

Caput IV.

De affectibus in genere.

HUcusque de fine & efficiente virtutum. Sequitur *materia* vel *objectum virtutis* moralis,

lis, nimirum *affectus* aliquis jucundus vel tristis, quem Aristoteles per voluptatem & dolorem nonnunquam inculcat, quando circa ea virtutem occupari contendit. Quivis enim in se experitur vim magnam affectuum, horumq; sive appetitus cum recta ratione pugnam, ut sæpe mente & vitâ privent hominem. Itaque ad affectûs moderandos & medicandos doctrina moralis præcepta tradit.

Non tamen eadem est pugna rectæ rationis & affectuum in homine, cum lucta carnis & spiritus, de quâ scriptura: nam per carnem reluctantem, non tantum vis appetens intelligenda, sed ipsa etiam ratio, quæ in spiritualibus Spiritui repugnat, inimicitia est adversus Deum, nec sapit quæ sunt Dei, nisi domita & captivata.

Est autem affectus passio ob motum cordis à notitia objecti boni quod prosequitur, vel mali, quod fugit, excitatum.

Definitum aliàs perpessio vel perturbatio animi dicitur, quæ vox tamen malis affectibus magis competit. Agit autem Ethicus de affectibus practicè & virtutis gratia: Physicus speculativè, prout sunt qualitates.

Genus est passio vel patibilis qualitas. Hæ enim duæ differunt tantùm secundùm magis & minùs. Per appetitum non definitur; quia affectus dicitur quatenus ab objecto pendet; appetitus, quatenus à facultatibus.

Subjectum remotum est animal perfectum. Proximum est *Cor*. Nam 1. Nimii affectus vitę vim inferunt. 2. Pulsus dat signum affectus in corde latentis. 3. In appetitus conatibus & motibus

tibus, non tantùm est animæ vis appetens, sed quia in consensum contrahitur, ejus adeoque corporis totius mutatio conjuncta est; ut ad bonum obiectum cor spiritûs extrorsum fundendo se dilatet; ad malum è contra se constringat, spiritibus intro se recipientibus.

Obiectum est bonum vel malum, & utrumque vel verum vel apparens.

Causa est obiecti cognitio: nam ignoti nulla cupido.

Dividuntur affectus. 1. *Alij* sunt obiecti *boni*, iuvantes naturam; ut Amor, desiderium, spes, lætitia. Alii *mali* destruentes naturam: ut odium ira,, metus, tristitia.

Ad hæc summa affectuum genera omnes alii affectus facilè reuocari possunt, ut benevolentia, misericordia, pudor, invidia, superbia, desperatio, &c.

2. Alii sunt *simplices*, ut lætitia, tristitia, metus, &c. Alii *mixti*, ut ira ex tristitia & spe ulciscendi, ubi duplex quasi & contrarius est cordis motus: Zelotypia ex amore & ira. Ἐπιχαιρεκακία ex odio & gaudio, &c.

3. Alii sunt *lenes*, Græcis ἤπια; alii *vehementes*, Græcis σφοδρά.

4. Alii naturâ *boni*, ut benevolentia & misericordia. Alii naturâ *mali*, ut odium, invidia, superbia, &c. Alii *medij*, ut amor, lætitia, spes, ira, tristitia, metus, &c.

5. Alii *affectuosi* seu affectionales, alii *actuosi*. Illos vocant inclinationes vel propensiones ad motum, ut iracundiam (ad irascendum.) Hos ipsos motûs excitatos: ut iram.

CAPUT.

Caput V.

De amore & desiderio, itemque de Amicitia.

Amor est affectus, quo animus bonum amatum sibi adunirt cupit, & unum quasi cum eo fieri.

Differt à pietate, quæ in bruta non cadit, estque in superiores, ut Deum, parentes, patriam, &c.

A dilectione: quæ non tantùm est in appetitu ut amor, sed in ipsa voluntate cum electione prævia.

Ab amicitia: quæ est mutuus amor officiis confirmatis.

A charitate: quæ prædicta omnia significare potest, & addere quandam amoris perfectionem.

A desiderio: quod est appetitio boni absentis; amor verò præsentis.

Objectum & principalis causa amoris est *bonum cognitum* & similitudinem habens cum amante.

Causæ accidentales sunt. 1. Convictus & consuetudo. 2. Vestitus, cultus, apparatus, &c. 3. Philtra & veneficia, quæ turpem illicitúmque amorem cient.

Vires amoris sunt potentissimæ, ut ei ceu victori omnia cedant. Cæcus dicitur effectivè; nam pulchra in re amata nimis extollit, vitia verò vel non videt, vel extenuat.

Effecta ante acquisitionem objecti & rei amatæ, in infinitis sunt mutationibus morum & corporis.

corporis. Post: unio amantis & amanti, ut affectu duo fiunt unum, & unum quasi dimidium alterius.

Remedia amoris turpis moralia sunt. 1. Principiis obstare. 2. Fugere occasiones. 3. Temperanter vivere. 4. Orare & laborare, &c.

Commodè hîc agemus de *Amicitia*. Nam 1. Est amor & quidem mutuus. 2 Philosophus eam affectibus annumerat, & in libris prioribus Ethicis pertractat, licet ad calcem eam etiam exponat. 3. Est virtutis quidam fructus principalis & effectus præcipuus; ut vel hoc nomine in parte hac generali locum sortiatur. *Non* verò *ipsa virtus est* (etiamsi cognationem cum virtute habeat.) Nam 1. Amicitia non est in nostra potestate vel electione. 2. Est paucis adstricta secus quàm virtus. 3. Est in bonis externis. 4. Virtutem moralem præsupponit.

Est autem *amicitia amor mutuus & conspicuus inter bonos & virtutis amantes ex honesti cognitione consurgens, ad vitæ honestæ conjunctionem perducens.*

Cum quâ definitione convenit illa Aristotelis: Amicitia est benevolentia in mutua affectione, minimè latens seu occulta.

Definitum ab amando, ut amor, dictum, Græcè φιλία, quæ vox apud Aristotelem nonnunquam pro humanitate seu comitate usurpatur; apud alios non raró pro quovis amore.

Genus loco formæ positum, est *Amor* vel benevolentia. Maximè enim ex animo æstimatur Amicitia. Reliqua loco differentiæ ponuntur. 1. *Est mutuus*; si enim esset absq; redamatione, odium

odium reciperet, quod absurdum. 2. *Conspicuus.* 3. *Inter homines virtute praditos.* Est subjectū. *efficiens* enim & fundamentum Amicitiæ *virtus* est, absque qua nulla vera virtus. Ultima definitionis uerba finalem causam continet. Excluduntur ergo ab amicitia propriè dicta, mali & improbi, bruta, res inanimatæ, &c. in quas virtus non cadit.

Adiuncta amicitiæ sunt bene volentia, concordia, beneficentia.

Causæ sunt: Natura, conversatio, convictus & consuetudo, propinquitas & cognatio: maximè verò similitudo & æqualitas, ætatis, ingenii, studiorum, morum, virtutis, &c. Circa conversationem sciendum eam in Amicitia maximè expeti; locorum tamen intervalla, non simpliciter dissolvere Amicitiam, sed labefactare, habitum non tollere, sed operationem. Secundariæ sunt: utilitas, voluptas, bonorum affluentia vel indigentia, societas bonorum, rerū adversarum, &c.

Vtilitates infinitæ sunt in utraque fortuna. Unde Cicero. Qui amicitiam de mundo tollit, Solem è mundo auferre videtur.

Oppositum generale est *inimicitia*, In specie *defectus* est ἀφιλία seu μισανθρωπία cuius superior gradus est odium. *Excessus* ὑπερφιλία, nimius, cæcus & perversus amor: quo refertur Adulatio seu amicitia fucata.

Dividitur amicitia. 1. Ratione obiecti, quod honestum, utile vel iucundum. *Est* enim *Amicitia* vel perfecta, quæ *honesta:* vel imperfecta & per accidens (quâ amatur amicus non sui ipsius gratiâ, sed quia nobis vel utilis vel iucundus) ut

iucunda,

iucunda, quam maximè sectantur iuvenes voluptatibus dediti; & *utilis*, quam senes lucro inhiantes: ad quam etiam hospitalem Amicitiam referunt.

Perfecta autem rara admodum est, ut vix pauca paria amicorum reperias in sacris & prophanis: *estque tantùm inter paucos* admodum ut duos vel paulò plures, testante. 1. Experientiâ. Raritate bonorum hominum. 3. Negotiorum singulis incumbentium diversitate. Et quid faceres hoc amico lugente, illo gaudente?

II. Ratione subiecti, vel est *æqualitatis*, inter homines eiusdem dignitatis, ut fratres sodales, &c. *vel inæqualitatis* seu disquaparantiæ, uti loquuntur, ut inter Patrem et Filium, maritum et uxorem, magistratum et subditum, &c. In hoc inæquali amicitiæ genere est æqualitas secundùm proportionem Geometricam. Quo verò magis servatur in amicitia æqualitas Arithmetica, eò illa firmior. De hac proportione infra in Cap. de Justitia.

III. Ratione formæ seu communionis, *est publica vel privata*. Publica seu politica reperitur in variis rerum publicarum formis, in Basilia, Aristocratia, Democratia. Privata vel est ξενικὴ inter alienos temporis successu coalescens ob similitudinem morum, ætatis, studiorum, &c. Vel φυσικὴ quæ I. πατρικὴ inter parentes et liberos. Est verò parentum in liberos amor intensior, quàm horum in illos. 1. Quia parentes diutiùs amarunt liberos. 2. Magis parentibus constat de liberis, quàm his de illis. 3. Quia benefactoris amor maior est in beneficiarium,

arium, quam hujus in illum, cum beneficiarius totus quasi sit benefactoris: quivis autem suum quod est, amat impensiùs. II. γαμικὴ, per conjugium contracta, quæ vel primaria, ut inter maritum & uxorem, vel secundaria, inter affines. III. Ἀδελφικὴ fratrum & sororum. IV. Συγγενικὴ, inter sanguine junctos, cognatos, patrueles, consobrinos, &c.

Caput VI.

De odio & ira, spe & metu, lætitia & tristitia.

Odium est affectus amovendi objectum. Opponitur amori, ex cujus explicatione idcirco intelligitur. Differt ab invidia. 1. Quia hæc solius hominis est, odium etiam brutorum. 2. Hæc est ex alterius rebus secundis invidenti non nocentibus: illud ex eo quod noxium.

Causæ odii sunt. 1. Naturæ proprietas non facilè applicabilis, ut inter lupum & ovem. 2. Ab amore sui. 3. A re meritò aversanda. 4. Ex animi offensione.

Remedia sunt, qualia contra iram.

Huc referantur contemptus, inimicitia, &c.

Contemptus est affectus ex nimia φιλαυτίᾳ, ortus, quo quis alium se putat abjectiorem.

Remedia. 1. Respicienda propria vitia. 2. Scriptura passim contemptum prohibet.

Ira est affectus mistus ex sanguinis & spiritus circa cor accensione, quo ulcisci & punire libet eum, qui injuria læsisse videtur.

Quatenus est affectus materia est mansue-

tudinis

ndinis; ut habitus ex multis actionibus; est habitus vitiosus vel iracundiæ.

Dicitur *affectus mistus*; Nam duplex adest ordis motus, ut objectum duplex: viz. malum præsens movens tristitiam, & objectum desiderabile movens cupiditatem ulciscendi & puniendi.

Iræ *species* sunt. 1. Levis animi concitatio & furor brevis. 2 Furor major ex naturæ perversitate. 3. Furor maximus vel acerbitas (ut in Nerone, Ajace, &c.) ex qua sæpè morbi graves.

Remedia. 1. Vindictam in aliud tempus differre 2. Rebus leviculis non offendi 3. Deo vindictam relinquere. 4. Cogitare nos ipsos sæpè ubi & errare.

Spes est affectus simplex, quo dum animus bonum futurum appetit, cor se dilatat, & ad illud recipiendum se quasi præparat.

Dicitur bonum *Futurum*; (Nam gaudium est præsentis boni) quod sit possibile, nec non debitum; nam leviculum facilè habendum, non curamus.

Metus seu timor est affectus simplex mali futuri (hoc objectum.)

Caussæ sunt: Dei ira, eorum offensiones quæ videre possunt, morbi, pestis, amissio libertatis, religionis, conjugis, opum, &c. Fulmina, terræ motus, prodigia, &c.

Effecta. 1. In animo perturbatio cogitationum. 2. In corpore pallor, horror, angustia, pilorum rigor.

Remedia. 1. Æstimare pericula secundum circumstantias. 2. Præmeditari pericula, ut minùs

nùs noceant. 3. Exempla aliorum similia perpendere. 4. Sperare meliora, &c.

Timori *opponuntur*: Securitas, fiducia, & audacia Securitas, cùm non perpendunt mali magnitudinem. Fiducia est animi confirmatio in periculis. Audacia, cùm temerè ruunt objecta pellenda, vel consequenda, &c. Ideóque rarò cum successu.

Latitia est affectus, quo ob bonum præsens vel præteritum (objectum est) *cor dilatatur & spiritus diffundit.* Ideò ex moderata lætitia corpus moderatò calefit, & humectatur, viréscque omnes fiunt vegetiores, ex immoderata sæpè mors subita.

Estque vel honesta, vel turpis vel illicita (proratione objecti) remedia exigens instar amoris.

Tristitia est affectus, quo ob malum præsens vel præteritum cor coarctatur.

Species ejus sunt: *Misericordia*, quæ est de malo alieno. *Invidia*, de bono alieno. *Angustia* vel anxietas: cùm spes non est refugii. *Acedia* quasi vocem amputans præ nimia tristitia.

Effecta sunt nocumenta animi & corporis.

Remedia 1. Cogitare de conditione humana adversitatibus exposita. 2. Ideóque contemnere 3. Aliis delectari & avocari. 4. Amicos habere compatientes.

Caput VII.

De definitione virtutis, itemque justitia universalis.

HActenus de tribus causis virtutis prioribus. Sequitur *forma & definitio virtutis* moralis eviscerandæ.

Virtus

Virtus est habitus electivus in mediocritate consistens, quoad nos definita, ratione viri prudentis.

Definitum Ciceroni à viro dicitur. Genus est *habitus*. Est enim virtus suâ formali & intrinsecâ ratione habitus bonus & *electivus*, vel in electione consistens, ut distinguatur ab intellectualibus virtutibus, ab habitibus corporis, ab affectionibus naturalibus, coactis, fortuitis, temerariis. Ubi autem electio, ibi libertas & contestatio: quæ in voluntate sedem habent. *Voluntas* ergo *virtutis* est subjectum vel materia circa qua.

Mediocritas formam virtutis potissimùm constituit: Virtus enim in medio consistit inter excessum & defectum seu vitia: v. g. fortitudo inter audaciam & timiditatem; liberalitas inter profusionem & avaritiam.

Mediocritatem consequendi tria *præcepta* dat Aristoteles. 1. Cavendum & magis recedendum ab eo extremo quod medio magis adversatur, & declinandum ad id quod medio est propinquius. 2. A vitiis, ad quæ naturâ sumus proniores, magis abstinendum, & in contraria nitendum. 3. In omni actione cavenda est voluptas, ratione scilicet inimica.

Dicitur præterea in definitione, *quo ad nos ut vir prudens eum definit*. Observandum enim in virtute medium personæ, rationis, vel geometricum accommodatum cujusque personæ pro ratione circumstantiarum, loci, temporis, &c. quæ cùm varient in actionibus, non semper vir prudens deprehendet medium longo usu doctus

doctus quid ſingulis perſonis & circumſtantiis conveniat.

Iuſtitia univerſalis tantùm *differt à virtute morali*, quod hæc referatur magis ad habentem, & dicatur ut eſt merus habitus voluntatem vel appetitum in habente perficiens; illa magis ad alios ſe extendat, & ad bonum publicum conferat, & non tantum privatum ſit habentis bonum.

Eſt autem juſtitia univerſalis quâ quis juſtè ſe habet circa bonum commune & publicum, & omnibus legibus obedientiam præſtat, ut ex earum præſcripto omnes alias virtutes colat.

Ariſtoteli etiam legalis dicitur (quia leges eam præcipuè intendunt) perfecta, optima, pulcherrima, latè patentiſſima (quia reliquas virtutes ſub ſe complectitur) virum optimum efficiens, &c.

Objectum eſt *jus vel juſtum*, vel omnes virtutum actiones, quæ quatenus legibus mandantur, dicuntur potiùs juſtæ, quàm fortes, liberales, &c.

Oppoſitum eſt *injuſtitia univerſalis*, cùm non præſtatur legibus obedientia, unde turbatur humana ſocietas: & adverſantur juſtitiæ univerſali omnium virtutum moralium extrema, quatenus faciunt ad bonum publicum aliquo modo minuendum. Unde juſtitia univerſalis poteſt eſſe in uno aliquo ſubjecto, cùm bonum bono non contrarietur. At injuſtitia univerſalis non poteſt ſimul & ſemel uni ſubjecto ineſſe, cùm multiplex ſit morale vitium

&

& unum alteri contrarium, ut audacia & timiditas.

CAPUT VIII.

DE DIVISIONE VIRTVTIS Moralis.

NOn esse unicam tantùm virtutem (unitate specificâ) sed plures, patet contra Stoicos. 1. Quia quidam magis ad unam quàm aliam virtutem inclinant. 2. Aliæ ad aliam animi facultatem referuntur. 3. Distinctos affectûs moderantur vel ad mediocritatem reducunt. 4. Differunt externis objectis, terrificis, voluptatibus, honoribus, &c.

Cicero in officiis quatuor Cardinales & Primarias virtutes recenset: Prudentiam, iustitiam, fortitudinem, & temperantiam. Sed miscet virtutem intellectualem cum moralibus.

Moralis autem *virtus* commodè *dividi potest* secundum facultates *irascibilem* & *concupiscibilem*. In concupiscibili versatur virtus vel circa voluptates corporis, quas moderatur *temperantia*, vel voluptatum instrumenta. Instrumenta illa sunt divitiæ & honores. Circa divitias acquirendas versatur *justitia* suum cuique tribuens; circa erogandas mediocres *Liberalitas*, magnas *Magnificentia*. Circa honores mediocres versatur *Modestia*, circa magnos *Magnanimitas*. In irascibili quæ continentur virtutes, versantur circa jocosa vel seria. In seriis molestis timorem cohibet *fortitudo*, iram *Mansuetudo*. In seriis iucundis peragendis præest *humanitas* seu

comitas, referendis *veritas* præest. In jocosis mediocritatem servare jubet *Vrbanitas*.

In his justitia est utilissima & præstantissima, quippe absque qua nulla domus, civitas aut gens conservari potest, & ad quam aliæ virtutes videntur quodammodo posse referri. Postremæ verò 4. dicuntur Homiliticæ, quia plurimùm conferunt ad civilem conversationem, quæ consistit in dictis & factis, & animos hominum conjungunt. Et licèt reliquæ virtutes interna magis respiciant, & actiones graviores magisque reales, adeóque sint eminentiores; tamen non ideò negandum, has postremas esse virtutes. Cùm 1. participent de definitione virtutis. 2. Versentur inter duo extrema. 3. Profluant ex voluntate, consultatione, prælectione, &c.

Caput IX.

De gradibus virtutum moralium, vel de perfectione & imperfectione earundem.

IN uno subjecto tres sunt virtutum moralium gradus & respectus. 1. Est incipientium vel in gradu continentiæ, quando affectus pravi & cupiditates inordinatæ, rectæ rationis imperio subjiciuntur invitè. 2. Proficientium vel in gradu temperantiæ; quando magis expressæ sunt & pacatæ passiones, nec ita vehementes. 3. Perfectorum & heroum, cùm ita cohibentur affectus, ut vix aut rarissimè se rationi opponant. Et hæc sunt tria illa quæ in moribus expetenda docet Aristoteles. Scilicet: virtus imperfecta

seu

seu incipiens, virtus moralis, & virtus heroica, quæ virtutum est perfectio.

Tria verò è contrà fugienda monet idem: Incontinentiam, vitium morale, & feritatem seu immanitatem.

Virtutem prout medio se habet modo, huc usque in genere consideravimus; superest ut pariter in genere eam consideremus secundum imperfectionem & perfectionem. Primò ergò accedamus semivirtutes dictas, seu virtutes imperfectas.

Virtus moralis imperfecta est via vel dispositio ad ipsam virtutem perfectam. Vel: Est habitus electivus imperfectus, appetitum reluctantem & indomitam rationi subjiciens. Differt ergò à perfecta virtute non specie, sed gradu, ut dispositio ab habitu.

Hujus *duæ species* Philosopho: *Continentia & Tolerantia.* Illa circa voluptatem, hæc circa dolorem versatur, sed omnis generis sensuum, non tantùm circa gustûs & tactûs, ut temperantia.

Deinde illa concupiscibilem appetitum dirigit, hæc irascibilem; ut ideò ad hæc duo quasi summa capita, reliquæ imperfectæ virtutis species (quæ tot sunt quot perfectæ) nominibus propriis & convenientibus carentes, referri nequeant.

Virtus heroica est eminentia & splendor virtutum moralium, (præcipuè; & in his fortitudinis & magnanimitatis, quarum splendor vulgò oculos magis percellit, interim & in intellectualibus virtutibus excellentes, heroës

& in reliquis moralibus) earum præcipuè quæ majori cum difficultate conjunctæ ſunt, quæq; divinum aliquem afflatum expoſcere videntur, præter reliquas efficientes virtutum moralium, in quibus convenit heroica cum moralibus, uti & genere, ſubiecto obiecto, &c.

Differt enim à moralibus tantùm ſecundùm magis & minus, vel perfectionem & imperfectionem, id eſt diverſos gradus.

Hinc tot ſunt ſpecies heroicæ, quot ſunt moralium virtutum; cùm in qualibet virtute reperiatur ſplendor & eminentia. Datur enim fortitudo heroica, temperantia heroica, &c.

Et cùm nulli ſit præcluſa virtus, in fœminis utique etiam eſſe poteſt virtus heroica, quæ apparuit in Rachab, Deborah, Jaël, & Judith, atque inter prophanas in Semiramide & Margareta Danorum olim regina, quæ Regem Sueciæ in bello captivum duxit.

Heroës ergò *ſunt viri illuſtres per excellentem virtutem* ſupra humanam conditionem collocati, *per quam* olim *cœpit nobilitas*. Nobilitas enim cum virtute heroica coincidit. Et hæc eſt propria & Philoſophica nobilitatis acceptio, cùm impetratur artis vel Martis beneficio. Alioquin impropriè, abuſivè & populariter ſumitur. 1. Pro ea quæ in divitiis & bonis fortunæ reponitur: quæ tamen nobilitatem illuſtrare & ornare, non verò dare poſſunt, cùm ſint bona mobilia, mutabilia & inconſtantia. 2. Pro ea quæ in generis & proſapiæ ſplendore collocatur, eſtq; naturalis & congenita. At hoc bonũ eſt non proprium, ſed alienũ: nec rarò ex

illuſtri

luſtri ſtirpe prognati degenerant: Unde illud: Heroûm filii noxæ. Et vice versâ ex viliſſima & obſcuriſſima familia multi præclari ac nobiles orti.

CAPUT X.

De oppoſitis virtutis moralis & Heroicæ.

COntrariorum eadem eſt ſcientia, teſte Ariſtotele. Quare in Ethicis non tantùm de virtutibus agendum, ſed etiam de vitiis & extremis. Et nunc de his in genere agemus, ut hactenus de iis genericè diximus. Nec non de heroicæ virtutis oppoſitis. Semivirtutum oppoſita cùm ſpecialia ſint; juxta ſpecies Semivirtutum, de iis in parte propria tractandum.

Vitium eſt exceſſus vel defectus virtutis in medio conſiſtentis inter hæc duo. Ut liberalitas medium eſt vel virtus, avaritia defectus, profuſio exceſſus.

Vitij vel mali moralis *cauſæ*. Theologicè reſpondendo, ſunt Diabolus & perverſa hominis voluntas. Philoſophicè; defectus rationis & nimius amor ſenſuum, eorumque quæ ſenſibus ſunt grata, qui rationem obfuſcat & appetitui ſubjicit. Nam ſi appetitum reſpiciamus, homo magis pronus eſt ad vitia quippe ſenſibus gratiora. Si rationem, magis ad virtutes (non ſpirituales, ſed morales) ut enim ſe habet intellectus ad ſcientiam: ſic voluntas ad virtutem. At omnes naturâ deſideramus ſcire.

Malum ergò morale cùm virtuti bellum indixerit, *nequaquam eſt faciendum, ut eveniat*

bonum, (bonum enim ex malo præcedente ortum, bonum esse desinit.) At malum aliquod Physicum & leve (ut corporis morbum vel fœditatem) facere licet ut eveniat præstantius bonum. Ut si quis cum Zopyro faciem vulneret, & ad hostes fugiens quasi à suis læsus, eorum consilia in patriæ gratiam exploret.

Heroïcæ virtuti *opponitur in defectu ignavia* & ineptitudo ad omnem virtutis impetum. In excessu *feritas* seu bestialitas, quæ ex magnitudine vitii vel eminentia vitiosi habitus oritur. Est enim *vitium summum omnem rationis usum excludens, hominémque infra humanam conditionem deprimens, & quasi in ferinam transferens.*

Differt à vitio tantùm secundum magis & minùs, & tot *species habet*, quot sunt vitia moralibus virtutibus opposita. Ut alia sit feritas opposita fortitudini, qualis in Nerone, alia liberalitati, temperantiæ, &c. Omnes tamen ad tres principales formas referuntur: *Prophanitatem, immanitatem, & tyrannicam impietatem.* Hæc pietatem erga patriam pervertit: Illa charitate erga proximum hominem exuit: ista à Deo & divinis avocat.

PARTIS SPECIALIS

Caput I.

De justitia in genere, & de distributiva in specie.

Rämittitur hæc tanquam moralium virtuum Regina, cùm aliàs ordo sit arbitrarius, nec

nec referat, quo quæque loco tradatur; cum omnes sint virtutis species.

Est autem **justitia** *virtus moralis, quâ homines apti sunt ad agendum ea quæ justa sunt, eadémque etiam agunt & volunt.* Vel: *est virtus unicuique suum tribuens*, alienum non vendicans, utilitatem propriam negligens, ut communem æquitatem custodiat.

Definitum dicitur à jure objecto suo quod sit juris status, vel quòd in ea jus sistatur. Jus verò à jubendo dicitur, quasi jussum. Differentia primæ definitionis insinuat 1. Facultatem iusta agendi. 2. Actionem. Nam virtutis laus omnis in actione consistit, ut ait Cic. 3. voluntatem, ex qua proficiscatur, non ex affectu aut perturbatione. Unde ICtis definitur iustitia constans & perpetua voluntas suum cuique ius tribuendi.

Objectum est *ius* vel iustum & rectum. *Oppositum* est *iniustitia*, quo nomine continentur duo vitia: nimium vel parum tribuere sibi aut alteri.

Dividitur justitia *in universalem & particularem.*

De universali dictum parte communi cap. 7.

Particularis, quæ & moralis dicitur, *est virtus in rerum externarum distributione & commutatione sita.*

Objectum sunt bona externa & fortunæ, ut opes & honores. Circa hos præcipuè versatur distributiva: magis circa eas commutativa.

Dividitur enim *particularis in distributivam & commutativam.*

Distributiva est justitia particularis præmia & pœnas justo modo distribuens. Vel: est quæ in distributione bonorum & malorum externorum proportionem servat Geometricam, id est, rationem habet dignitatis personarum & æqualitatis rerum, ut unicuique pro merito suum tribuatur. Quod stabile est fundamentum Reipublicæ.

Oppositum est injustitia illa, quâ præmia & pœnæ non iusto distribuuntur modo.

Excessus dici potest tyrannis pœnas nimis exasperans. *Defectus* socordia, neq; dignis præmia distribuens, neque delinquentibus pœnam.

Obiectum sunt 1. Personæ v. g. publicis plus tribuendum. 2. Bona & mala externa, id est præmia & pœnæ, ut honores, dignitates, officia, pecuniæ, labores, castigationes, supplicia, &c.

Hæc distributiva *alia* est *remunerativa*, quæ præmia; *alia punitiva*, quæ pœnas iustè distribuit.

In hac iustitiæ specie servatur proportio Geometrica. Hæc sicut in Mathematicis neglecta æqualitate differentiarum servat æqualitatem proportionis: ita in Ethicis non spectat nudè & absolutè rerum æqualitatem, sed cum discrimine circumstantiarum atque personarum quibus aliquid tribuendum, & rerum tribuendarum respectu: Servat enim æqualitatem non rei ad rem (ut commutativa, quæ servat Arithmeticam proportionem secundum æqualem quantitatis excessum, ut tantum quis reponat, quantum accepit, absque discrimine status & dignitatis

tatis in personis) sed rei ad personam, v. g. in bello duci plus dandum quàm militi, &c.

Ad pœnam refertur à nonnullis *jus talionis, quod* est *simplex vel proportionale.* Illud Pythagoricum est, quando simpliciter tale vel idem redditur, quale acceptum: quod in nulla specie particularis justitiæ locum habet. Proportionale vel analogicum est compensatio bonorum & malorum facta proportionaliter. Bonorum dicitur *gratitudo*, malorum *vindicta.* Et hæc lex talionis in Repub est necessaria.

Caput II.

De justitia commutativa, ubi simul de furto & usura.

Commutativa est justitia particularis, qua in contractibus & rerum permutatione proportionem servat Arithmeticam, id est, posthabito personarum respectu, rei servat æqualitatem, ut suum unicuique tribuatur, & neutra pars defraudetur. *Vnde* Correctiva etiam Aristoteli dicitur, quia omnem inæqualitatem corrigit, reposita personarum dignitate, v. g. nobili, consuli, & rustico licèt inæqualis honor tribuatur ratione justitiæ distributivæ, non tamen in emendo vel vendendo aliquid minori pretio datur huic magis quàm illi.

Differt ergò à distributiva. 1. Proportione, uti dictum. 2. Subjecto vel personis, quæ in distributiva sunt publicæ, hîc privatæ.

Oppositum est injustitia, qua vel justo minus pro rebus solvitur, vel iniquum pretium

rebus

rebus imponitur. Item si merces sint corruptæ, iniquæ mensuræ, pondera.

Medium & mensura, per quam exercetur justitia commutativa *est* 1. *Ex natura*, ut est annona publica & non corrupta. Hinc occasio exercendæ mercaturæ, cùm non omnis ferat omnia tellus, adeò ut mercatura sit ex jure naturæ orta, & jure omnium gentium confirmata. 2. *Ex instituto* hominum, & est *nummus*, quo medium generalius & commodius nullum, cùm non quivis quavis annonâ indigeat.

Objectum sunt *contractus*, ut 1. Emptio & venditio, ubi notandum, teneri venditores, vitia occulta rei vendendæ significare, ne defraudetur proximus, & ut merx pretio æquetur, quod requirit justitia commutativa. 2. Nudus usus. Usufructus, ubi plus est commodi. 4. Commodatum, ubi restituitur commodatum in specie, vel, idem numero & qualitate. 5. Mutuum: ubi restituitur non idem numero, sed simile specie & valore. 6. Locatio & conductio. 7. Depositum vel actio deponendi, ubi rem ad custodiendum traditam repetit deponens quando vult. 8. Pignus vel pignoris acceptio. 9. Sponsio seu fidejussio. 10. Promissio simplex absque antecedente petitione promissionis. 11. Stipulatio, quæ fit præcedente petitione. 12. Transactio, vel concordia circa rem litigiosam. De quibus ubique ICti.

Contractus autem & mercaturæ Christianis licitæ sunt & necessariæ ad politicæ societatis conservationem. Licitæ: quia commendantur in scriptura pondus integrum, mercatura, &c.

& il-

& illos probant exempla ſanctorum in utroque teſtamento: Imò in Moſe certa præcepta contractuum politicorum ſunt præſcripta.

Exceſſus eſt *nimium lucrum*: juſtum enim conceſſum eſt.

Defectus eſt *damnum*. Sub damno & lucro continentur furtum & uſura.

Furtum eſt contrectatio & ablatio fraudulenta rei alienæ invito domino lucri gratiâ.

Definitum à furvo ſeu atro dictum; eo quòd nocte atrâ potiſſimùm committatur.

Genus actionem externam requirit. Theologicè autem furtum etiam eſt quod in animo concipitur. Per *rem alienam* intellige rei 1. Subſtantiam. 2. Qualitatem, ut ſi detur vetus pro novo, dimidium pro integro. 3. Quantitatem, ut ſi eſt falſitas in numero, pondere, menſura, &c. 4 Commoditatem; ſi res non datur ſuo tempore et loco.

Finis eſt turpe et *injuſtum lucrum*, cujus causâ, qui aſſentiuntur, operam et conſilium &c. dant furibus, his annumerantur.

Dividitur 1. In *manifeſtum* et *occultum*. 2. In *diurnum* et *nocturnum*. Et hoc deterius. 3. Aliud eſt *rei animatæ*, aliud *inanimatæ*. Illud vel eſt *plagium*, et eſt hominum; vel *abigeatus*, et eſt armentorum abductio. Hoc vel eſt *ſacrilegium*, ſpectantium ad cultum divinum; vel *furtum ſimplex*, rerum ſimplicium et inanimatarum.

Pœna furti ratione delicti variant. In variis nationibus eſt *ſuſpenſio*, ex jure ubique recepto. Lex enim Moſaica licèt eam pœnam non

non decernat, creſcentibus tamen delictis creverunt pœnæ. Unde et Salomonis tempore aſperior pœna erat furti, quàm ſecundum legem Moſaicam.

Et licet per benignam juris interpretationem & miſericordiam à pœna aliquando ordinaria liberentur, qui urgenti ſumma fame & neceſſitatis tempore furati ſunt; tamen hoc furtum nequaquam licitum eſt, fame enim potiùs moriendum pauperi quàm furandum. Interim panem ei denegans homicida eſt. Iuxta illud: ſi non paviſti, occidiſti.

Vſura eſt id quod alteri ſolvitur propter pecuniæ debitæ, vel rei conceſſæ uſum. Eſtque triplex: *Lucratoria, punitoria, Compenſatoria.*

Lucratoria illicita eſt & furto deterior, cùm ob mutuationis officium pretium illegitimum exigitur. Dicitur fœnus quaſi funus, vel vivi hominis ſepultura & cruciatus.

Punitoria eſt quæ tanquam mulcta debitori irrogatur ob moram ſolvendi.

Compenſatoria, eſt cum pro pecuniæ uſu juſtum pretium gratitudinis loco retribuitur, habitâ ratione æquitatis & conſcientiæ. Hæc in quibuſdam caſibus eſt licita. Ut 1. cum diviti mutuo dederis ad exercendas negotiationes, agros, ædes, &c. comparandas; ne ipſi ſit commodũ, tibi damnum. 2. Cùm pauper pauperi dat mutuò, non ex abundanti: ut dans meritò ab accipiente indemnis præſtetur. Nam ita quis alteri proderit; ne ſibiipſi obſit. Charitas enim incipit à ſeipſa. Licitam verò aliquam eſſe uſuram proba-

probatur et ex ſacris Matth. 25. et iure civili, quod eam decernit. Illicita autem eſt compenſatoria, ſi dives mutuo dederit pauperi egenti et non inde lucranti. Ab hac paſſim ſcriptura abhorret et Chriſtiana charitas.

Caput III.

De jure & injuria.

Ius eſt, quod recta ratio in uſu mutuæ ſocietatis præſcribit.

Dividitur Ariſtoteli in *civile* ſeu ſimpliciter dictum, et *domeſticum* ſeu ſecundùm ſimilitudinem dictum.

Juriſconſulti dividunt in *naturale*, quod natura docuit omnia animalia, ut ſeipſum defendere, liberos amare, &c. *Gentium*, quod ratio omnes gentes docuit (et hoc idem eſt cum iure naturali Ariſtotelico) ut Deum eſſe colendum, patriam defendendam &c Et *civile* quod quiſque populus ſibi conſtituit ſcriptum vel non ſcripium, publicum vel privatum.

Civile (quod Ariſtoteli etiam ſub ſe continet naturale) vel eſt *naturale* vel legitimum ſeu *legale*, quod juriſconſultis tantùm civile.

Naturale eſt quod apud omnes homines rectæ rationis beneficio utentes eandem vim habet, non ex hominum opinione aut ſtatuto, Dicitur rectæ rationis. Nam hâc neglectâ non defuerunt ſcelerati populi, beſtiales et quaſi furioſi, quia iure receſſerunt naturali: ut apud Iidos filii parentes ſenio confectos fuſtibus interficiebant.

Efficiens

Efficiens legis naturæ, ſunt notitiæ principiorum practicorum & inde extructarum concluſionum, quas Deus animis hominum ab initio impreſſit. Unde hoc jus in Scriptura dicitur jus dei, veritas & patefactio Dei, opus legis inſcriptum in cordibus in ipſa creatione.

Principia ſunt axiomata per ſe nota & indemonſtrabilia, naturâ nobis inſita & legum ſpecialiorum ſemina: ut turpe eſt fugiendum, parentes honorandi, pactum ſervandum, quod tibi non vis fieri alteri ne feceris, ſuum cuique tribuendum, veritas colenda. &c.

Concluſiones ex his ratione rectâ colligendæ ſunt variæ, ut ex principio: juſtitia eſt colenda, concluditur Ergò non furandum, non occidendum, &c. Ex principio: æqualitas eſt ſervanda, concludis: Ergo pœna delicto debet reſpondere.

Juris naturalis *ſpecies* Ciceroni ſunt. 1. Religio, quæ Deo debetur. 2. Pietas, quæ patriæ, parentibus, cognatis, &c. 3. Gratia, benemeritis. 4. Vindicatio, injurioſis. 5. Obſervantia, ſuperioribus autoritate, &c. 6. Veritas omnibus.

Jus legale vel *civile* ſpecialiter & ICtis dictum, *eſt quod ex hominũ inſtituto autoritatem habet, omnes quibus fertur obligans.* Hoc apud omnes non eſt idem, ſed mutari poteſt imò abrogari. *Sancitum* vel ex jure naturæ: vel ratione aliqua probabili, vel aliqua circumſtantia ad ſalutem civium, &c.

Finis eſt non tanùm honeſtas, ut in lege naturæ, ſed etiam utilitas.

Adjunctum eſt *æquitas vel correctio, quando lus ipſum ob generalitatem videtur deficere*, vel benigna

benigna juris interpretatio à iudice prudenti. Æquitatis *extrema* ſunt. 1. Malitioſa iuris interpretatio, ICtis calumnia, cum legis verba in ſenſum detorquentur alienum à mente legislatoris. 2. Strictum & ſummum ius, cum leges ſeverè ſine mitigatione (licèt hanc circumſtantia aliqua poſtulet) retinentur abſque prudentia, id eſt, abque examine circumſtantiarum, loci, temporis, perſonarum, mentis legislatoris, &c. Et in hac ſignificatione ſummi iuris (non de ſtatu iuris perfecto & excellentiſſimo) verum eſt illud. *ſummum ius ſumma iniuria.*

Ius legale vel eſt *non ſcriptum*, approbatum longo conſenſu utentium, & ita imitatur legem; vel *ſcriptum*: ut lex, plebiſcitum, ſenatusconſultum, principium, placitum ſeu conſtitutio, Prætorum edictum, reſponſum prudentum, receſſus, &c. de quibus ICtus. Utrumque vel eſt publicum pro pluribus; vel privatum pro qualibet civitate vel univerſitate, &c. Et dicitur ius municipale, ſtatutum, &c.

Ius domeſticum eſt quod colitur inter unius domûs membra; ut matrimoniale ſeu *uxorium*, inter maritum & uxorem: *Herile* ſeu dominativum, inter Dominum & ſervum. *Paternum* inter parentes & liberos, &c.

Iniuria opponitur iuri, cuius eſt violatio, Eſtque vel *voluntaria* vel *invita*. Illa propriè eſt iniuria, cum invito præter meritum infertur damnum à ſciente & volente. Dicitur invito, nam *volenti non fit iniuria*, vel volens non patitur iniuſtum, modò habet voluntatem integram, abſolutam, liberam & expreſſam, At

patitur

patitur nolens iniustè, qui habet voluntatem. 1. tacitam, nam, non expressam, v. g. qui volens patitur damnum leve ab inimico, ut magis ei noceat. Non integram, ut in martyribus. 3. Conditionalem, ut pauper egens dat diviti iniustam usuram. 4. Ligatam, ut infirmus noxia petens si à quodam facilè concessa habeat. Hæc vel est venialis, quam homo committit per ignorantiam, vel non venialis, quam committit ignoranter. Confer cap. 3. Ethic. General. Voluntaria est 1. Ex malitia et certo animi proposito. 2. Ex animi affectu et perturbatione: et hæc levior est.

Caput IV.
De Temperantia.

Temperantiæ vox hîc non generaliter capitur pro quavis virtute, sed morali servante in gula et venere mediocritatem.

Est enim temperantia virtus moralis in appetendis vel fugiendis corporis voluptatibus, quæ gustu & tactu percipiuntur, & arcendis doloribus, qui ex rei iucundæ privatione animo concipi possunt.

Habebit itaque vir temperans in expetendis et perfruendis voluptatibus rationem honestatis, quantitatis, valetudinis, existimationis, loci temporis, sumptuum, &c. Et cum temperantia sit virtus, non erit temperans, qui à rebus nonnullis abstinet vel natura, vel morbo, vel voto. Coactio enim in virtutibus non habet locum.

Effecta

Effecta temperantiæ, in corpore sunt sanitas & pulchritudo; contra intemperantia variarum ægritudinum causa est, & medicorum nutrix. In animo conservatio ingenii, judicii, memoriæ alacritas ad excercendas virtutes.

Excessus est intemperantiæ vitium frequentissimum.

Defectus, (quirarissimus, (est stupiditas omnes spernens etiam necessarias & honestas voluptates, ut in Origine, qui ad vitandam venerem seipsum castravit; & in Diogine, qui omnes mulieres de arboribus suspensas optavit.

Objectum externum Philosopho sunt *voluptates* (corporis non omnes, sed tantùm *gustus* et *tactus*; et hujus præsertim) & dolores (ex accidenti, nam fortitudo per se circa dolores versatur) quatenus ex voluptatum nimio desiderio vel privatione oriuntur.

Species duæ sunt: *Frugalitas & castitas.*

Frugalitas est temperantia in gula moranda, quà cibi & potus tanta portione utimur, quantam natura ad sui conservationē postulat.

Ratione duplicis hujus objecti, cibi & potus, *duplex est* frugalitas: *abstinentia*, quæ in cibo, *& sobrietas* quæ in potu. Habeatur autem ratio cujusque naturæ. Non enim omnibus æquè calor fortis est, nec æqualiter omnes laborant: quare unus altero copiosiori victu uti potest, illæsa frugalitate.

Excessus est *luxuria* in cibo & potu, corpus eiusque vires prosternens uti animi: qualis cœna Antonii & Cleopatræ.

Defectus sunt *sordes* tales, cum quis cor-

pori

pori neceſſarium alimentum denegat.

Abſtinentia eſt frugalitas in cibo capiendo modum ſervans naturæ etiectæ rationi congruum.

Defectus eſt nimia *corporis maceratio*, vitium rarum.

Exceſſus frequens eſt *voracitas* & edacitas, conſiſtens. 1. In nimia quantitate. 2. Feſtinatione, inſtar canum. 3. Intempeſtiva comeſtione non urgente fame. 4. In electione ſuavium præ ſalubribus. 5. Cum quis delicatiora in patina meditatur & evolvit.

Remedia contra voracitatem ſunt. 1. Cogitare nutriendam etiam eſſe animam. 2. Voracitatem eſſe beſtiarum. 3. Non abutendum divinâ liberalitate. 4. Guſtûs delectationes eſſe brebes. 5. Priùs reſiſtendum hoſtibus qui in nobis ſunt, quam externis. 6. Voracitatem eſſe matrem morborum & mortis præmaturæ.

Sobrietas eſt frugalitas in moderato potus uſu. Vult hæc virtus. 1. Ne nimium bibamus. 2. Ne nimium ſectemur ſuavitatem potûs, etiam in modico potu.

Extremum in *defectu* nomine caret: dici tamen poteſt nimia *averſatio potûs* requiſiti: quod vitium admodum rarum. Non enim pro vitio reputandum, quòd aliqui nihil planè biberint, vel ex peculiari natura, vel morbo, vel coactione, vel conſuetudine longa, &c.

Extremum vitium in *exceſſu* eſt *Ebrietas* vel intemperantia in potu, virtus hodie, proh dolor! potiùs quàm vitium helluonibus.

Cauſæ ſunt prava voluptas, conſuetudo perverſa, &c.

Effecta

Effecta ſunt nocumenta varia corporis et animæ: morbi infiniti, et mors ſæpè repentina.

Remedia Ethica præter ea quæ voracitatis ſunt. 1. Conſiderentur incommoda et effecta ebrietatis. 2. Cogitandum vinum ad ebrietatem ſumptum hominis eſſe venenum. 3. Contemplentur ebrii in ſpeculo faciem furibundam. 4. Perpendendum Ethnicos etiam potuiſſe hoc vitium deteſtare et beſtiis adſcribere.

Caſtitas eſt Temperantia in moderanda venere licita, & fugienda illicita.

Obiectum eſt venus, quo nomine intellige non tantùm actum venereum, ſed etiam voluptatem in amplexu, oſculis, colloquiis geſtu corporis, vultûs, oculorum, manuum, pedum, &c. Et tum hæc virtus in ſpecie dicitur *Pudicitia*. In venere licita vult caſtitas, ut fiat illæſa valetudine, in loco, tempore, &c. Illicitam planè damnat.

Ratione perſonarum conſideratur caſtitas, et requiritur 1. In omnis ætatis ſtatûſque hominibus. 2. In iuvenibus, puellis et omnibus non nuptis virginitas. 3. In coniugandis requiritur reverentia in cognatum ſanguinem, ne copuletur ſanguine aut affinitate vicinior quàm par eſt. 4. In iugibus fides coniugalis, ne aliis adhæreant, neve ſe invicem deſerant extra caſum adulterii.

Extremum in *defectu* eſt affectata omnis veneris deteſtatio ut in Diogene, Origene *&c.*

Exceſſus eſt *libido*, ad quam referuntur, 1. Omnis frivola ſeminis profuſio. 2. Scortatio. 3. Stuprum. 4. Adulterium tam ſimplex quàm

quàm compositum. 5. incestus. 6. Sodomia. 7. Bestialitas.

Effecta. Libidinem omnem consequuntur: ignominia, pœnæ variæ, morbi, mors repentina nonnunquam & ni resipiscant, mors æterna: nam scortatores & adulterii non possidebunt regnum Dei.

Sunt qui hue *choreas* referunt tanquam libidinis irritamentum. Sed distinctione opus. *Aliæ* enim saltationes sunt *sacræ* & religiosæ, quæ in honorem Dei fiebant, ut à Davide, Juditha, &c. Aliæ *convivales* nostro tempore plerumque conviviorum appendices, suntq; vel *honestæ* & Christianis licitæ, vel inhonestæ *inhonestæ* sunt leves & impudicæ, quæ fiunt à personis scurrilibus et impuris in locis inhonestis, aut tempore inconvenienti. Hæ meritò damnantur. Nam 1. sunt reliquiæ Ethnicismi. 2. Levitatis notæ et irritamenta libidinis. 3. Malorum fontes, ut sunt stupra, cædes, &c. 4. Ethnicis etiam invisæ nonnullis & punitæ; multò magis Christianis.

Honestæ fiunt à personis honestis & verecundis in loco honesto (præsertim publico, in præsentia honestorum) tempore convenienti, non aliis laboribus præsertim sacris destinato; modo decenti, non impudicis circumgirationibus et strepitu furioso.

Hæ non simpliciter illicitæ. Nam 1. Scriptura meminit saltationem Eccl. 3. quas tamen nuspiam prohibet. 2. Sanitati prosunt, dum & animus refocillatur, et corpus quietis nimiæ atque compotationum liberatum motu mediocri

quasi

quasi vivificatur. 3. Splendor comitatis in moderatis apparet Choreis ut habet Casus. 4. Quædam honoris gratiâ ducuntur, ut dicebat Imperator Frider. 11.

Ab honestis ergò honestè fieri possunt. Impiis autem & impuris nihil est purum.

Caput V.

De Fortitvdine.

Fortitudo est virtus moralis servans mediocritatem circa timorem & confidentiam in iis quæ terribilia sunt, publica utilitatis & honestatis causa.

Definitum à ferendo dictum (pericula videlicet & labores) non hîc supernaturalem et cœlestem denotat fortitudinem, ad tyrannidem quamvis perferendam, ut fuit in Mose contra Pharaonem, in Johanne contra Herodem, in Apostolis et Martyribus plurimis qui fortiores quàm qui in bello pro patria occumbunt; nec naturalem illam, qualè in leonibus, equis, &c. sed moralem, ut habet Genus.

Objectum internum est *metus & confidentia.*

Externum est generale vel speciale. *Generale* sunt *terribilia* seu formidabilia, mala et adversa, quæ præter meritum et culpam accidunt nostram, ut paupertas, captivitas, exilium, amissarum penuria, vulnera, morbus, &c. quæ tamen metuenda, si ob culpam nostram committant. Alia verò mala sunt quæ ab omnibus metuenda, ut omne scelus & sceleris pœna, &c.

Mala verò quæ corpus & vitam petunt, sunt majoris fortitudinis: quo ad reliqua difficilius est secundas res moderatè ferre. Sic mala & pericula subitanea fortioris est animo magno perferre, quàm prævisa.

Speciale est *mors* (*præsertim bellica* pro patria & publicæ utilitatis gratiâ) quæ homini, non ut Christiano, sed ut corpori animato conservationem expetenti maximè est terribilis. Et præterea 1. difficillima ob certamen. 2. Pulcherrima ob decorum. 3. Celeberrima propter famam. 4. Honestissima propter causam videlicet defensionem patriæ, religionis, libertatis, parentum, liberorum, &c. Est ergò mors viro forti delectabilis respectu causæ, subiecti & finis; tristis autem & dolorifica consideratione officiorum virtutis, quibus privabitur, ut ampliùs patriæ charissimæ inservire nequeat.

Bellum porrò *Christianis licitum esse* iustis causis positis, & vim vi repellere, patet 1. Natura feris, & mos gentibus dictat injuriam illatam propulsare. 2. Licet defendere patriam, amicos, &c. 3. Bellum continet multos mala meditantes in officio & intra limites. 4. Publica vindicta seu bellum iustum in Scripturis passim à Deo præcipitur: immò bellandi præcepta à Deo ibidem traduntur. 5 Et sanctorum plurimi bella gesserunt.

Duellum autem *neque gladiatoribus concedendum, neque in bello tuto committitur*, eo fine ut uno cruente universa firma sit victoria. Licèt enim in sacris exempla prostent & apud Romanos, & olim apud nostrates Danos, testi-

Soxone

Saxone; hodiè tamen mos ille meritò deserendus: quo in usu sunt sclopeta & bombardæ; ut vir fortissimus iam à cacula aliquo occîdi queat. Et quid est totum aliquod imperium unius virtuti & fortunæ committere?

Finis in definitione ponitur *Honestum & publica utilitas*. His de causis ferenda pericula, non gloriolæ aut lucelli. Unde negat rectè Philosophus fortes dicendos, qui lucri gratiâ militant. Interim militum mercenariorum opera est utilis, & licitum etiam militare ei qui non subiectus est Magistratui belligeranti, cùm exempla passim in Scriptura habeantur.

Officia viri fortis sunt: imperterrito animo esse in maximis malis, omnia peragere cum consilio, non temerè, cupiditate, irâ, &c. Exspectare hostem, aggredi periculum cum prudentia, sustinere aciem, adversarium fugare; & (quod tamen minùs forti competit) fugere, si recta ratio iubet, & præsens vitæ periculum. Si enim damnum accederet Reipub. ex tua morte; vitam salvabis: nam ita qui fugit, ad pugnas ille redire potest. At si damnum ex fuga, præstabit mori.

Excessus est duplex. 1. Insana omnis metus vacuitas; ut qui non metuit fulmina, tonitrua, terræ-motus, prodigia, &c. In quibus non relinquitur fortitudini locus. 2. *Audacia* vel præceps animi impetus in pericula sine ratione, qualis in arrogantibus, qui quum imminent pericula, timidi sunt, & Martem in fugacibus habent pedibus. Est tamen *Audacia timiditate potior*. Nam 1. Hæc Reipub. magis nocet, quippe quæ nihil audet pro patria aggredi, dum

interim audaces fortuna juvat, timodosq; repellit. 2. Audacia faciliùs corrigi potest: Estque fortitudini vicinior: audax enim omnia adire jubet pericula, timidus nulla, fortis quædam.

Defectus est *timiditas* seu ignavia, cùm quis metuit pericula honesta quæ non debebat. Hæc cùm nimia est, fit *desperatio*, ad quam (neutiquam ad fortitudinem; non enim pœna sed causa facit martyrem aut fortem) referenda.

Αυτοχειρία, cùm quis metu majoris mali sibi manus violentas infert, adeóque 1. Non respicit honestatem, sed mortem tanquam majus bonum præ malo eligit alio, quod alia via se effugere non posse putat, quàm morte suâ. 2. Facinus omnibus ignominiosum committitur homicidium. 3. Publicam societatem imminuit. 4. In naturam peccat, quæ sui vult conservationem. 5. Non dignè et dignis modis mortem subit.

Divisiones fortitudinis sunt variæ. Alia enim est domestica seu *togata*, alia *bellica*. Illa animum præsentem præstat in rebus adversis et prosperis, in pace potissimùm eminens. *Hæc* est *vera vel apparens*. De vera supra actum hactenus. *Apparens*, ficta seu adulterina, est qua impellitur quis ad pericula apparente et specioso aliquo nomine. Estque 1. Civilis seu *politica* dicta, spe honoris aut metu ignominiæ. 2. *Servilis* et coacta, pœnæ formidine, ut in servis, mancipiis, et militibus nonnullis coactis et angustatis, cùm fugæ non datur locus. 3. *Iracunda* seu violenta, pendens à metu et perturbatione animi, irâ, odio, cupiditate vindictæ,

&c.

&c. sine certo consilio. 4. Militaris vel *experimentalis* pendens ab usu et experientia atque spe prædæ. Hinc veterani milites tyronibus animosiores. 5. *Fiduciaria* pendens à præsentia præsidiorum & auxiliorum. 6. *Insciæ*, quæ pugnat ex ignorantia periculi, donec fugam tandem arripiat.

Caput VI.

DE LIBERALITATE & Magnificentia.

COnjunguntur hę duę virtutes, quia differunt tantùm secundùm magis et minùs.

Est enim Liberalitas virtus moderatrix minorum vel mediocrium facultatum; Magnificentia majorum. Vel: est mediocritas circa pecunias.

Liberalitas dicta, quod homine libero sit dignissima virtus, cujus actus est uti pecuniis.

Objectum propinquum vel internum est amor vel appetitus pecuniarum. Remotum vel externum sunt ipsæ *pecuniæ*: non hæ tantùm, sed quicquid pecunia æstimari potest; etiam cùm quis operâ, officiis et consiliis suis alteri prodest; Græcis χρήματα. Circa hæc versatur liberalis ratione vel χρῆσις vel κτῆσις. Usus possessioni præstat: Ideò liberalitas potiùs in dando, quàm accipiendo occupatur. Dare enim est difficilius, præstantius, laudabilius, et juxta omnes, liberalius.

Usus consistit in largitione et sumptu. Sumptus impendantur ubi honestè sit; parcatur iisdem, ubi non necessarii.

Quoad *dosin*, attende modum & finem cum Aristotele. Et in modo 1. Personam: Dantem, quæ erit prompta, hilaris, & collati beneficii immemor, non exprobatrix: Accipientem; quæ sit digna, & vir bonus quicunq; maximè nobis junctus sanguine, terrâ, &c, benè de nobis meritus, &c. 2 Quantitatem, ratione dantis; det pro modulo et facultatibus. Pauper enim de suis dans proportionaliter, liberalior esse potest divite plura dante quidem, sed non proportionaliter. Vide exemplum viduæ *Luc.* 22. Ratione accipientis respiciendus est cujusque status et dignitas, plus enim dandum consanguineo, bono, pauperiori, &c. 3. Qualitatem: beneficia prosunt accipienti. 4. Tempus cùm res postulat: Qui citò dat, bis dat, &c. 5. Locum, qui sit ex honestatis præscripto.

Finis in dando est *honestas* sola. Non ergò sunt liberales qui dant 1. Ad ostentationem. 2. Ut majora reportent. 3. Ad favorem conciliandum. 4. Ut liberetur à petentis importunitate, ne videatur inhumanus.

Καλοκαγαθία consistit in acquisitione et conservatione. In hac: cavendo æs alienum, temerarias fidejussiones, &c. In illa: 1. Non per fas et nefas acquirat. 2. Non sit importunus in postulando. 3. Augeat rem familiarem non animo ditescendi; sed ut aliis queat benefacere. 4. Benefactutus de suis largiatur, non de alienis.

Extremum in *excessu* et ratione *χρήσεως* est *prodigalitas*, *vitium in nimis dando*, et parum aut inhonestum recipiendo. Est tamen laudabilius quàm avaritia. Quia 1. Liberalitati

similius.

similius. 2. Nonnullis largitionibus utilis est prodigalis. 3. Et stultitiâ atque simplicitate magis quàm malitiâ peccans. 4. Citiusque sanari potest quàm avarus, accedente videlicet ætate vel egestate. Prodigalitas enim magis est iuvenum nescientium quid valeat nummus, sed faciliùs corrigibilium; avaritia est senum magis, qui non flectuntur.

Est autem avaritia vitium in nimium accipiendo, vel retinendo, vel utroque. Estque plurimorum radix vitiorum, periurii, contemptus verbi Dei, homicidii, adulterii, furti, &c. Vitetur ergò nimius divitiarum appetitus. Interim *Divitiæ per se nullæ* nocent aut *illicitæ* sunt: Nam 1. sunt donum Dei, quo sancti patres multi non caruerunt. Et Deus Salomoni eas promittit cum sapientia. Et benedictio Dei divites facit. 2. Aristoteli sunt instrumenta felicitatis politicæ, & exercendæ liberalitatis.

Magnificentia est virtus in magnis sumptibus erogandis. Obiectum sunt *sumptus* non mediocres, ut in liberalitate, sed *ampli* et honorifici, majores in Rege quàm Principe, Comite quàm Nobili, &c. Vir ergò magnificus esse non potest ex plebe, sed Princeps, sanguine clarus, in summo officio constitutus, divitiis affluens honestè partis. Quamobrem meretricula non potest esse magnifica, licèt sumptus expendat magnos.

Magnificentiæ eadem *præcepta* sunt, quæ supra liberalitatis, sed in majori perfectione.

Effecta vel opera magnifici sunt pulchra, splendida, durabilia, utilia: ut templa, reditus Ecclesiastici, Academiæ, Nosocomia, arces &

propugnacula, portus, porticus, pontes, naves, armamentaria, &c. Item privata ædificia, supellex aurea, argentea, gemmæ, vestes, &c.

Excessus est *luxus* & inepta splendoris affectatio, vitium in nimis magnis sumptibus erogandis, non honestatis causa, sed delectationis, ut in Cleopatra: Item cùm opus sit absque elegantia, gratia, duratione, &c.

℞ *Defectus, sordes.* Sunt autem extrema magnificentiæ deteriora, quàm liberalitatis. Nam 1. Peccant in publicum commodum, et interitum Reipub. afferunt. 2. Conspectiora sunt.

Caput VII.

DE MODESTIA ET Magnanimitate.

Conjunguntur et hæ duæ, ut priores, differentes tantùm secundùm magis & minus. Modestiæ enim objectum sunt honores parvi & mediocres; magnanimitatis magni.

Est enim *modestia virtus in parvis vel modicis honoribus rectè expetendis vel contemnendis.*

Defectus est *contemptus honorum* præter modum & rationem, etiam nobis debitorum saniorum judicio & divino mandato.

Excessus est *ambitio* vel arrogantia, quando honores mediocres nimium & præter rectam rationem expetimus.

Modestiæ cognata est *Humilitas* Christianorum, vel animi demissio, quâ quis propria modestè extenuat, & submissè se gerit, ac interdum aliquid de jure suo remittit in Dei gloriam & Ecclesiæ commodum.

Ma

Magnanimitas est virtus in magnis & debitis honoribus.

Aliàs nonnunquam sumitur pro magnificentia, item fortitudine insigni.

Excessus est *superbia* vel fastus, quando quis indignius magnos affectat honores, res suas fecundas jactat, &c.

Defectus Pusillanimitas, respuens honores jure debitos.

Officium magnanimi primarium est magnos honores convenienter & modo decenti expetere vel contemnere. Secundarium est, moderatè versari circa opes & potentiam, quæ honorem ex parte amplificant.

Magnanimitatem autem non tollit politicam humilitas spiritualis.

Sed objectum præsentium virtutum explicandum, quod *Hostar*.

Honor est præmium virtutis, tributum viro bono ob honestatem & congruentiæ ejus judicio, ut ejus virtus refulgeat, cæteriquè ejus exemplo ad virtutem invitentur.

Materia honoris est multiplex, quæ in signum virtutis tribuitur.

Efficiens est *judex competens* actionis virtutis, vir probus, præsertim princeps & magistratus. Erudi solidum honorem sufficit unius probi & prudentis viri testimonium, cùm una sit vox omnium proborum; At ad honoris illustrationem multorum requiruntur testimonia. Vir ergo pravus & improbus cùm judicium honesti & viri boni non habeat, probos & bonos honorare non potest. Honor enim est actio proba, quæ

est honorantis & conferentis. Unde Aristot. dicit *honorem* esse *magis honorantis quam honorati*. Est tamen etiam honorati. 1. Tanquam causæ impellentis & commoventis honorantem seu causam motam. 2. Tanquam illius præmium, fructus & signum. 3. Recipitur in honorato, non in producente. 4. Contraria, videlicet infamia & vituperium sunt recipientis, non dantis. Quæ contraria uti fugere licet; ita honorem appetere concessum est. Nam 1. ita dignoscitur homo à pecude. 2. Honos alit artes. 3. Justitiæ est sua unicuique tribuere. 4. Natura etiam membra corporis aliqua honoratiora fecit. 5. Deus honorem præcepit in quarto præcepto.

Caput VIII.

De Mansuetudine.

Mansuetudo est virtus servans mediocritatem circa iram.

Dicitur à lat. clementia, placabilitas, humanitas.

Objectum internum est *ira*, quæ est affectus cum vindictæ cupiditate, ex contemptu nostri vel nostrorum ortus.

Externum, quod iram potest concitare, ut injuriæ, contemptus, convitia, damna, &c.

Officium mansueti in genere, est iram cohibere. In specie, rationem habere 1. Personarum. Irascendum enim improbis & sceleratis, non superioribus, non bene de nobis meritis, aut veniam precantibus, &c. 2. Causarum. Iræ justæ sunt causæ, facientes ad destructionem cultus divini, boni, patriæ, amicorum. 3. Tempo-

poris & loci. Non iraſcendum diu, non in conviviis, ſeriis conſultationibus, &c.

Defectum dicitur *Lentitudo* vel iræ vacuitas; cùm quis non iraſcitur, quibus perſonis et quibus de cauſis iraſci debet: adeoque occaſionem dat ſecuritati et morum diſſolutioni.

Exceſſus eſt *iracundia*, *cuius* tres *ſpecies*. 1. *Excandeſcentia* cùm citò ob leves cauſas, apertéque iraſcuntur, ſubitóque placantur. 2. *Amarulentia*, cùm tardè iraſcuntur, ſed ſemel conceptam iram fovent occultè, et vindictam belluino more ſequuntur, et occaſionem ulciſcendi, niſi diuturnitate temporis ira ſit concocta: et hi deteriores. 3. *Crudelitas*, ſævitia, et animi aſperitas, ut in tyrannicis hominibus, cùm graviùs et diutiùs quàm oportebat, iraſcuntur.

Ira autem legitima viro bono licita eſt tanquam cos fortitudinis excitans animos ad res magnas. Ita in ſacris fortiſſimi et ſanctiſſimi iraſcuntur Jacobus, Moſes, David, &c.

In his extremis lentitudo iracundiâ præſtabilior eſt: Nam hæc frequentior eſt, et magis civilem converſationem impedit, dum animos diſtrahit. Manſuetudo autem virtutibus homilitis affinis eſt, quæ iam ſequuntur.

Caput IX.

De Comitate.

Comitas eſt virtus homilitica in converſatione ſeria honeſtè oblectans. Vel: quâ verbis honeſtè officioſis et amicis ſine fuco utimur. A-

liis dicitur comitas, familiaritas, affabilitas, humanitas, popularitas, facilitas.

Obiectum internum sunt animi voluptates & dolores ex rebus seriis in quotidiana hominum conversatione.

Externum est communio dictorum et factorum in eadem.

Finis est honestas cum utilitate.

Officia viri comis vel humani sunt. 1. Esse promptum et facilem in dictis et factis servato honesto. 2. Uti verbis amicis. 3. Rationem habere personarum præstantiorum, quibus auscultandum; æqualium, quibus consentiendum; minorum, quibus modestè persuadendum. 4. Alterius dicta et facta si approbare iure nequit, monebit modestè, non assentabitur.

Excessus est *blanditia*, vel nimium placendi studium, quando quis omnia laudat, & *adulatio* Gnathonica, cùm quis lucri causâ blanditur.

Defectus est *morositas* et violentia, quando nemini placere cupimus, et dicta factaque aliorum bona et recta improbamus.

Caput X.

De Vrbanitate.

Vrbanitas est virtus homiletica in conversatione iocunda, quâ rectè iocamur & aliorum iocos ferimus. Vel: quâ concinnis & honestis dicteriis ad hilaritatem excitandam in iocundioribus congressibus iocamur.

Excessus est scurrilitas parasitica, id est, intem-

tempestivum & immoderatum studium movendi aliis risum.

Defectus rusticitas, cùm quis non commodè & cum gratia iocos profert, sed tardè vel insulsè: nec æquo animo alios iocantes perfert.

Obiectum sunt *ludi & ioci*, circa quos etiam virtus versari potest, quatenus quæritur relaxatio animi. Sed ludi & ioci sint 1. Honesti ac liberales. 2. Moderati. 3. Absque virulenta dicacitate, scommatibus, convitiis, &c. 4. Absque offensione audientium, inprimis iuniorum. 5. Tempore fiant convenienti, non exequiarum, belli, &c. 6. Ratio habeatur personarum. Aliter enim iocandum cum principe quàm plebeo; aliter cum sene & docto, quàm iuvene imperito, &c. 7. Jocandum non affectatè et coactè, sed naturali quadam gratiâ: quæ si desit, legantur autorum variorum facetiæ, et pro iocis narrentur.

Caput X.

De Veritate & Taciturnitate.

Veritas vel veracitas (aliis candor, severitas, integritas, &c. *Est virtus homilistica, quâ id quod in corde sentimus, ore, verbis, & actionibus profitemur.*

Accipitur hîc vox veritas non Metaphysicè pro convenientia rei cum intellectu; nec logicè pro convenientia propositionum cum rebus; sed Ethicè pro habitu virtutis; quo sermones, gestus, & actiones nostræ in se habent imaginé affe-

affectuum, cogitationum et volitionum noſtrarum Poteſt enim quis falſum dicere logicè, &c. non Ethicè, et vice versâ. Hinc aliud eſt *mentiri*, aliud *mendacium dicere*. Mentiri dicitur, qui contra conſcientiam et mentem ſuam loquitur id quod fortè aliàs in ſe verum eſt; id eſt, dicit falſum Ethicè, non Logicè ſemper. Mendacium dicit qui loquitur illud quod verum eſſe putat, cùm in ſe ſit falſum. Hic non mentitur, id eſt, falſum non Ethicè, ſed Logicè.

Fundamentum veritatis eſſe poteſt vel naturale, cùm oratio dicitur eſſe mentis index, vel divinum, quia Deus eſt ipſa veritas, & veritatem omnes vult ſectari.

Objectum primarium eſt *verum*. Secundarium, eſt communicatio dictorum & factorum in quotidiana hominum converſatione.

Veritati *in ſpecie* & particulariter opponitur, quoad *exceſſum* ἀλαζονεία, quando quis ea quæ non habet ſibi arrogat: quoad *defectum* εἰρωνεία, cùm quis id quod habet diſſimulat. Viro autem bono ſimulare & diſſimulare non licet in fraudem proximi (at licet joci causâ, ad utilitatem proximi, ad divinam gloriam amplificandam) contradicit enim omnis ſana ratio, omnis ſapiens antiquitas, imò ipſe Deus deteſtatur mendaces bilingues. Valeant ergò Pſeudo-politici moderni, quibus artificioſum eſt, aliud ore offerre, aliud corde volvere, magnatum placitis ſe accommodare, tempori ſervire, &c. Teneatur potiùs hæc regula: Melius eſt pro veritate pati ſupplicium, quàm pro adulatione beneficium.

In *genere* autem veritati opponitur *mendacium*, quod in judiciis dicitur falsum testimonium, falsa defensio vel falsa sententia.

Est autem *mendacium* 1. *jocosum*, joci & delectandi causâ non decipiendi. 2. *Officiosum*, quod nonnullis prodest, bonis non obest: Quale in Rebecca, Jacobo, Josepho, obstetricibus Ægypti, Rachab, Jehu, &c. Atque hoc dici non potest peccatum, cùm non fiat animo & habitu mentiendi, sed proximum juvandi. Unde factum Rahab & obstetricum Ægypti ex fide profectum asserit scriptura. 3. *Pernicio sum*, quod propriè mendacium, cùm quis falsum studio profert contra proximum fallendi ergô: qualia Gnathonum, Thrasonum, &c.

Veritatis summa confirmatio dicitur *iuramentum* (eo quòd pro iure et lege habendum sit quod iuratur) item iusiurandum, quasi Jovis iurandum.

Iurare autem omninò *licet*. 1. In causa religionis et veræ doctrinæ, quando de DEI gloria agitur. 2. Charitatis gratiâ privatæ vel publicæ inter regna et respubl. 3. In veritate. 4. In iustitia. 5. In iudicio ex rei ratione & necessitate vocationis exigente, aut magistratu imponente. 6. Quando omnis humana probatio cessat.

Nam 1. Causæ modò dictæ postulant.

2. Juramenta per nomen Dei opportunè facta sunt mandata in scripturis.

3. Et Deus ipse et sancti aliquoties iurasse leguntur.

Est autem iuramentum invocatio Dei, qua petimus

petimus ut sit testis nostræ asseverationis, & puniat fallentem.

Duæ ergò iuramenti partes. 1. Dei invocatio pro veritate. 2. Nostra imprecatio si fallimus. Peierare autem est id non facere, quod ex animi sententia iuraveris: nam propriè periurium non est, si, qui iurat, id verum putat, sed qui falsum scit, tamen iurat.

Finis iuramenti est controversiarum terminatio et charitatis stabilimentum.

Id *per quod iurat* Christianus, aliud præter Dominum esse non debet. Nam 1. Per cuius nomen iuras, eius agnoscis veritatem & iustitiam. 2. Juramentum spectat ad secundum præceptum decalogi. 3. In scriptura prohibitum est iurare per creaturas, idola, res factitias & fictitias, &c.

Si tamen Christiano negotium sit cum Ethnico iurante per sua idola; hoc iuramentum admittere poterit. Nam 1. Ethnici suis idolis magnam præstant reverentiam, & detestantur periurium. 2. Aliter Ethnicus confirmare non potest suam veritatem. 3. Jacob admisit iuramentum à Labano idololatra præstitum per Deum Nachor. Unde indubiè ius civile concessit peregrino per suos Deos iurare, civi per suos. 4. Quia Ethnici, Judæi, Turcæ, &c. falsò iurantes periuri fiunt, & à vero Deo puniuntur. Hæret enim in animo peierantis idololatræ offensi numinis opinio, & Deum esse putat suum idolum. Unde Augustinus: Prorsus periurius es, quod per id quod sanctum putas, falsò iuras. Hinc poenas & in

peie-

pejerantes, et eorum posteritatem damnâsse atroces, testantur historiæ.

Quocirca strictè *servandum juramentum etiam vi* vel fraude *extortum, etiam hosti datum*, v. g. à latrone spoliante: modò sit de re licita, passibili, verbo Dei et bonis moribus non contraria: Exempla Josuæ qui à Gibeonitis deceptus, fidem tamen servare voluit; et Zedechiæ, qui ob violatum pactum, quod metu periculi pepigerat cum Nabuchodonosore, graviter punitur; et eorum qui in desperationem inciderunt, cum non servârunt; præsertim cum ius divinum omne mendacium et perjurium prohibeat: et jus humanum suadeat jus esse fidem servare ei cui jus est dare.

Officia viri veracis, candidi et sinceri sunt. 1. Sit iustus et bonus qui veritatis amore non lucri causa verum dicit. 2. In dictis et factis sit per omnia sibi similis. 3. Et sua non multum jactans. 4. Non curabit veritatem odium parere. 5. In rebus contingentibus et mutabilibus adjiciat has formulas: quantum mihi videtur, quantum mihi constat, &c. 6 Verum semper dicat quando obligatur, talibus personis, tali tempore, in tali causa, &c. 7. Aliàs cùm non tenetur verum dicere illud, ad quod tacendum per leges vel conscientiam obligatur, non violabit leges taciturnitatis.

Est enim *Taciturnitas virtus, quâ arcana nobiscum continemus, qua reprahensionem rectè judicantium incurrere possunt.* Et distinguitur à nonnullis in *honestam & necessariam.* Hanc vocant quâ sine Dei contemptu et publici

boni

boni dispendio cognita nobiscum retinemus, ne in perniciem alterius divulgentur. Illam quâ linguam tantisper continemus, donec conveniens loquendi locus detur. At iuniores et inferiores inter superiores expectabunt loquendi occasionem, ut quando compellantur, vel alii finem sermonibus imponunt.

Excessus est *garrulitas*, alii loquendi locum non concedens. *Defectus infantia*; cum quis instar stipitis, quando opus est, non loquitur aut respondet.

Caput XII.

De Semivirtutibus in specie, nempe Continentia & Tolerantia.

IN genere de his actum est part. Commun' Cap. 9.

Continentia est virtus imperfectus, vel dispositio proba sequens rectam rationem, ut dominium hac obtineat in voluptates & cupiditates licèt reluctantes.

Accipitur vox continentiæ hîc modo medio pro fræno parvarum concupiscentiarum vel repugnantis appetitûs. Aliàs accipitur. 2. modo lato & generali pro temperantia.

At differunt intemperantia et incontinentia. 1. Tanquam habitus à dispositione. 2. Temperantia versatur tantùm circa voluptates gustûs & tactûs: Continentia circa omnis generis sensuum. 3. Temperans agit consultò, ex plana voluntate, habétque cupiditates moderatas ad rectam rationem. Incontinens nondum planè domitas

domitas. 4. Intemperans incontinente est deterior ob habitum & diuturnitatem vitii, ideò insanabilis est, & à leviſſimis abripitur voluptatibus: Incontinens non niſi à vehementioribus; et facilè ſanari poteſt.

Tertiò accipitur ſtrictè à Theologis pro abſtinentia ab omni delectatione venerea; quod donum continentiæ non omnes qui volunt, habere poſſunt: ut liquet experientia, et 1. Cor. 7. cum ſit extraordinarium et peculiare Dei donum.

Differt continens à pertinace: Ille melioribus rationibus cedit. Hic nulla ratione à propoſito etiam malo dimoveri ſe patitur, eſtque Ariſtotelis in triplici diſcrimine. 1. Qui obſtinatè ſuam ſententiam defendit. 2. Indoctus, qui licèt defendere nequeat opiniones; iis tamen adhæret. 3. Rudis et agreſtis perſeverans in conſuetis ſive bonis ſive malis opinionibus, aliorum rationes nec audire nec intelligere volens.

Objectum continentiæ *primarium*, ſunt voluptates corporis vel ſenſuum. *Secundarium* ſunt voluptates ex divitiis, honoribus, cupiditate vindictæ, &c. Unde dicitur continens vel incontinens iræ, concupiſcentiæ, vindictæ &c.

Eſt verò *incontinens concupiſcentiæ deterior quàm* incontinens *iræ*. Hic enim magis ſequitur naturalem corporis diſpoſitionem ex abundantiâ bilis, &c. nec ita dolo et inſidiis rem agit; verùm apertè, nec ità totus ambulat ſecundùm ſenſum et ſenſui grata.

Extremum in *defectu* nomine caret, et vix reperitur, cum quis planè fugit omnes voluptates.

In

In *Exceſſu* dicitur incontinentia.

Tolerantia ſeu patientia *eſt virtus imperfecta vel* diſpoſitio proba *rectam rationem ſequens, quâ homo honeſtatis cauſa res adverſas cum quodam dolore perfert, repugnante videlicet iraſcendi appetitu.*

Differt à fortitudine. 1. Ut diſpoſitio ab habitu. 2. Verſatur circa pericula et mala impoſita quæ depelli non poſſunt: fortitudo etiam circa adeunda pericula.

Obiectum ſunt *dolores*, qui perferendi.

Extremum in genere eſt *Impatientia*. In ſpecie *Exceſſus* dici poteſt *pertinacia* vel obduratio nimia in perferendis doloribus ſine honeſtatis ratione. *Defectus Mollities*, qualis in Sardanapalo; vitium nullos dolores aut labores honeſtatis gratiâ perferens.

INDEX CAPITUM.

PROOEMIVM DEFINITIONEM ET DIVISIONEM ETHICES continet, simúlq; differentiam Ethicæ & Theologiæ, nec non virtutum Ethicarum & Christianarum.

PARTIS COMMVNIS.

Cap. 1. Agit *De summo bono* civili, seu beatitudine politica.

Cap. 2. *De* ejus signo, *voluptate.*

Cap. 3. *De actionibus humanis*, earúmque requisitis & principiis. Ubi de consultatione, Electione, libero arbitrio, &c.

Cap. 4. *De affectibus in genere.*

Cap. 5. *De amore & desiderio*, itémque de *Amicitia.*

Cap. 6. *De odio & ira, Spe & Metu, Latitia & Tristitia.*

Cap. 7. *De definitione virtutis Moralis, & justitia Universalis.*

Cap. 8. *De divisione virtutis moralis*, ubi simul de

de virtutibus Homiliticis in genere.

Cap. 9. *De gradibus virtutum* moralium, vel de perfectione & imperfectione earundem. Ubi de Semivirtutibus in genere; de virtute Heroica, & nobilitate, &c.

Cap. 10. *De oppositis virtutis* moralis & Heroicæ, nempe malo morali seu vitio in genere, deque ignavia & feritate.

PARTIS SPECIALIS.

Cap. 1. *De justitia in genere, & de Distributiva in specie*, ubi simul de jure talionis.

Cap. 2. *De* justitia *Commutativa*, ubi de contractibus, furto & usura.

Cap. 3. *De jure & injuria.*

Cap. 4. *De Temperantia*, eiusque speciebus, abstinentia, sobrietate, castitate, &c.

Cap. 5. *De Fortitudine.* Ubi de Bello, Duello, &c.

Cap. 6. *De Liberalitate & magnificentia.* Ubi de avaritia, prodigalitate, luxu, &c.

Cap. 7. *De Modestia & Magnanimitate*, ubi simul de honore.

Cap. 8. *De mansuetudine*, ubi de ira et iracundia.

Cap. 9. *De Comitate.*

Cap. 10. *De Vrbanitate*, ubi de ludis et jocis.

Cap. 11. *De veritate & Taciturnitate*, ubi de Mendacio, simulatione, iuramentis, &c.

Cap. 12. *& ult. De Semivirtutibus* in specie, nempe Continentia et Tolerantia. Ubi simul de Pertinacia, &c.

FINIS.